

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента Татарина Ігоря Івановича на
дисертацію Романюка Михайла Феодосійовича
«Спеціальне судове провадження (in absentia)», представлену на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Оцінка актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження «Спеціальне судове провадження (in absentia)» зумовлена як сучасними потребами розвитку кримінального процесуального законодавства України, так і об'єктивними викликами, що постали перед системою кримінальної юстиції в умовах воєнного стану та триваючої збройної агресії російської федерації проти України. Забезпечення ефективного функціонування механізмів кримінального судочинства, дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності та гарантування справедливого судового розгляду належать до пріоритетних завдань держави, від належного виконання яких залежить рівень довіри суспільства до правосуддя та ефективність захисту прав і свобод людини.

Особливої гостроти зазначена проблематика набула після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, коли значна кількість осіб, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, опинилася за межами України, на тимчасово окупованих територіях або на території держави-агресора. За таких умов традиційна модель кримінального провадження, яка передбачає безпосередню участь обвинуваченого у судовому розгляді, не завжди здатна забезпечити досягнення завдань кримінального провадження. У результаті виникає реальна загроза уникнення особами кримінальної відповідальності, затягування судового розгляду, втрати доказової інформації та порушення прав потерпілих на доступ до правосуддя. Саме тому інститут спеціального судового провадження (in absentia) набуває особливого значення як винятковий процесуальний механізм, покликаний забезпечити можливість здійснення правосуддя навіть за відсутності обвинуваченого.

Водночас застосування процедури in absentia пов'язане з необхідністю вирішення складних правових питань, що стосуються забезпечення належного балансу між публічними інтересами держави та суспільства й приватними правами особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження. З одного боку, держава зобов'язана гарантувати ефективне розслідування та судовий розгляд кримінальних правопорушень, забезпечувати захист прав потерпілих і реалізовувати принцип невідворотності покарання. З іншого боку, навіть за

відсутності обвинуваченого мають бути забезпечені його фундаментальні процесуальні права, зокрема право на захист, право бути поінформованим про кримінальне провадження, право брати участь у судовому розгляді, а також право на перегляд судового рішення у випадках, передбачених законом.

Інститут спеціального судового провадження є одним із найбільш дискусійних інститутів сучасного кримінального процесуального права. У правозастосовній практиці продовжують виникати труднощі щодо визначення підстав і умов здійснення такого провадження, порядку повідомлення особи про здійснення кримінального провадження, критеріїв доведення факту її обізнаності про судовий процес, особливостей реалізації права на захист та механізмів відновлення порушених прав у разі повернення особи до юрисдикції України.

Не менш важливим є те, що сучасний розвиток кримінального процесу відбувається під значним впливом міжнародних стандартів захисту прав людини та практики Європейського суду з прав людини. Судова практика ЄСПЛ неодноразово наголошувала на тому, що розгляд кримінальної справи за відсутності обвинуваченого сам по собі не суперечить положенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, однак допускається лише за умови існування ефективних гарантій забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання відповідності національного механізму спеціального судового провадження європейським стандартам правосуддя, що потребує комплексного наукового аналізу та вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Варто також враховувати, що процедура *in absentia* дедалі частіше застосовується у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, злочинів проти основ національної безпеки України, колабораційної діяльності, державної зради та інших суспільно небезпечних діянь, учинених в умовах збройного конфлікту. Це значно розширює практичне значення досліджуваного інституту та потребує належного теоретичного обґрунтування його функціонування в сучасних умовах.

Необхідно зазначити, що окремі теоретичні та практичні аспекти кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) висвітлювали у наукових роботах такі вчені, як С.Є. Абламський, І.В. Гловюк, О.Ю. Гурін, В.Г. Дрозд, О.В. Калінніков, І.М. Канюка, О.В. Капліна, О.В. Маленко, В.Г. Матвієвська, О.О. Нагорнюк-Данилюк, І.В. Оборона, Є.М. Пеліхос, Р.Г. Песцов, М.А. Погорецький, О.В. Пчеліна, О.Ю. Татаров, В.М. Трофименко, Т.Г. Фоміна, Г.І. Цибульник, О.Г. Шило, Д.О. Шумейко й інші (с. 17 дисертації).

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених окремим аспектам спеціального судового провадження, низка теоретичних і практичних

питань залишається дискусійною та потребує подальшого наукового осмислення. Це стосується підстав здійснення провадження *in absentia*, забезпечення процесуальних прав обвинуваченого, узгодження національного законодавства з практикою Європейського суду з прав людини, а також особливостей функціонування цього інституту в умовах воєнного стану.

Отже, обрана тема є своєчасною, має вагоме теоретичне та практичне значення для розвитку науки кримінального процесуального права, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування, що свідчить про високий рівень її актуальності.

Оцінка наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Рівень наукової обґрунтованості положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, загалом є достатнім та відповідає основним вимогам, що ставляться до наукових кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії. Автором здійснено комплексне дослідження інституту спеціального судового провадження (*in absentia*), яке базується на ґрунтовному опрацюванні національного кримінального процесуального законодавства, міжнародно-правових актів, практики Європейського суду з прав людини, судової практики Верховного Суду, а також законодавства низки зарубіжних держав.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів забезпечується правильно визначеними об'єктом, предметом, метою та завданнями дослідження, які є взаємопов'язаними та повною мірою відображають проблематику обраної теми. Автор послідовно реалізував поставлену мету шляхом вирішення комплексу наукових завдань, пов'язаних із дослідженням історії розвитку інституту спеціального судового провадження, визначенням його сутності та функціонального призначення, аналізом підстав і умов здійснення, процесуального порядку, міжнародного досвіду та напрямів удосконалення відповідного правового регулювання.

Позитивно слід оцінити використання автором емпіричної складової дослідження, зокрема вивчення та аналізу рішень Європейського Суду з прав людини, практики Верховного Суду, понад 70 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, матеріалів понад 110 кримінальних проваджень. (с. 21-22 дисертації). Це надало роботі прикладного спрямування та дозволило підтвердити окремі теоретичні висновки.

Позитивної оцінки заслуговує використана здобувачем методологія наукового дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема системно-структурний, історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-

правовий, функціональний, логічний, прогностичний методи та метод документального аналізу.

Оволодіння дисертантом методологією наукового пізнання не викликає сумнівів. Застосовані методи відповідають предмету й об'єкту дослідження, забезпечують достовірність здобутих результатів і належний рівень їх верифікації. Висновки зроблені дисертантом є логічними, обґрунтованими, побудованими на власному аналізі практики, що підвищує їх наукову цінність і прикладну значущість.

Оцінка новизни представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень та рівня виконання поставленого наукового завдання

Дисертаційне дослідження Романюка Михайла Феодосійовича вирізняється високим ступенем новизни, яка полягає у комплексному теоретичному вирішенні актуального наукового завдання, що має важливе значення для подальшого розвитку кримінального процесуального права України в частині правового регулювання спеціального судового провадження (*in absentia*). Отримані результати характеризуються належним рівнем наукової обґрунтованості, логічністю викладу та практичною спрямованістю.

До положень, що можуть претендувати на наукову новизну, на погляд рецензента, серед іншого слід віднести такі:

– сформульовано та охарактеризовано етапи регламентації спеціального судового провадження у період незалежності України з 1991 року, а саме: *I етап*: 24.08.1991 – 18.11.2012 р. – період дії положень КПК України 1960 роки, якими закріплено умови розгляду справи в засіданні суду першої інстанції за відсутності підсудного та не визначено порядок здійснення такого судового провадження, гарантії прав підсудного; *II етап*: 19.11.2012 – 15.01.2014 р.р. – початковий період дії положень КПК України 2012 року, під час якого було відсутнє унормування спеціального судового провадження; *III етап*: 16.01.2014 – 02.02.2014 р. – унормування процедури здійснення заочного кримінального провадження (шляхом доповнення окремої глави КПК України 1-1 «Заочне кримінальне провадження»), яка фактично не була застосовною внаслідок недосконалої регламентації та короткого періоду дії даних положень; *IV етап*: 03.02.2014 – 30.10.2014 р. – дія положень КПК України 2012 року, в яких відсутнє унормування спеціального судового провадження; *V етап*: 31.10.2014 р. – по теперішній час – закріплення спеціального судового провадження у сучасному вигляді з неодноразовими нормативними трансформаціями;

– комплексно визначено напрями підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження, що охоплюють не лише удосконалення законодавчої бази, але й реформування організаційної структури системи кримінальної юстиції, модернізацію матеріально-технічного забезпечення, підвищення рівня професійної підготовки суддів, працівників апарату суду та

адвокатів, а також активізацію просвітницької діяльності серед усіх учасників кримінального процесу та громадськості;

- запропоновано створення Реєстру спеціалізованих захисників для залучення до проваджень *in absentia* адвокатів з відповідною підготовкою, що враховує міжнародні стандарти захисту та особливості роботи у кримінальних провадженнях про воєнні злочини і злочини проти основ національної безпеки;

- удосконалено наукову позицію про функціональне призначення спеціального судового провадження, яке полягає у таких аспектах: по-перше, дотриманні балансу прав потерпілого та обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності; по-друге, забезпеченні невідворотності притягнення особи, яка ухиляється, до кримінальної відповідальності та її покарання після з'явлення або доставлення до суду; по-третє, забезпеченні офіційного осуду держави осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; по-четверте, забезпеченні розгляду кримінального провадження в розумні строки та збереженні доказів, які з плином часу можуть зникнути, втратити властивості

- набули подальшого розвитку обґрунтування недосконалості унормування інституту спеціального судового провадження, що зумовило формулювання пропозицій про закріплення окремим параграфом § 3 «Особливості спеціального судового провадження кримінальних правопорушень» у главі 30 «Особливості порядку провадження в суді першої інстанції»;

У дисертації містяться й інші положення, які було удосконалено або які дістали подальший розвиток (с. 23-25 дисертації).

Таким чином, зміст дисертації свідчить про те, що здобувач повністю виконав поставлене наукове завдання та досяг визначеної мети дослідження. У роботі послідовно вирішено всі сформульовані завдання, досліджено історичні, теоретичні, нормативні та практичні аспекти спеціального судового провадження, а також розроблено пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства. Отримані результати характеризуються належним рівнем новизни, наукової обґрунтованості та практичної значущості, що дає підстави позитивно оцінити рівень виконання здобувачем поставленого наукового завдання.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані у роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: науково-дослідній діяльності – для подальшого опрацювання та вдосконалення теоретичних і праксеологічних основ здійснення спеціального судового провадження (*in absentia*) (акт впровадження у наукову діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ результатів дослідження від 13.03.2026 № 7); правотворчості – висновки і пропозиції можуть бути враховані при розробці законодавчих актів із метою удосконалення положень щодо спеціального судового провадження (*in*

absentia); правозастосуванні – для підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження (in absentia); освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», а також підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів із зазначених дисциплін (акт впровадження у освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 16.03.2026 № 24).

Оцінка змісту дисертації та її оформлення

Структура дисертації повністю відповідає вимогам, що висуваються до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права. Робота має логічну побудову, складається з анотації, вступу, 3 розділів, які включають 7 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з яких 195 сторінок – основний текст. Список використаних джерел містить 219 найменувань і розміщений на 25 сторінках. Дисертація містить 3 додатки, які розміщені на 7 сторінках.

У вступі дисертації автором визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, сформульовано положення наукової новизни, окреслено методологічну основу роботи, її теоретичне та практичне значення. Простежується логічний взаємозв'язок між заявленою проблематикою та поставленими дослідницькими завданнями.

У першому розділі «Теоретико-правові основи здійснення спеціального судового провадження» досліджено теоретико-правові основи здійснення спеціального судового провадження (in absentia). У ньому проаналізовано історичний розвиток інституту кримінального провадження за відсутності обвинуваченого, висвітлено етапи становлення та нормативного закріплення цього інституту в національному законодавстві, а також розвиток наукових підходів до його розуміння. Автор простежує еволюцію правового регулювання спеціального судового провадження від найдавніших історичних періодів до сучасного етапу розвитку кримінального процесуального законодавства України. Значну увагу приділено аналізу наукових концепцій щодо правової природи та місця спеціального судового провадження у системі кримінального процесу. Окремо досліджено сутність цього інституту як особливого порядку кримінального провадження, що є проявом диференціації кримінальної процесуальної форми. Автор розкриває його функціональне призначення, яке полягає у забезпеченні балансу між правом особи на справедливий суд і необхідністю реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Обґрунтовано значення спеціального судового провадження для захисту прав потерпілих, забезпечення розумних строків розгляду справи та ефективного здійснення правосуддя. За результатами

дослідження сформульовано авторське бачення сутності, ознак і функціонального призначення спеціального судового провадження як самостійного інституту кримінального процесуального права.

Другий розділ «Підстави, умови та процесуальний порядок здійснення спеціального судового провадження» присвячений дослідженню підстав, умов та процесуального порядку здійснення спеціального судового провадження (*in absentia*). У ньому автор детально аналізує юридичні та фактичні підстави для проведення такого провадження, а також визначає умови, за яких можливий розгляд кримінального провадження за відсутності обвинуваченого. Значну увагу приділено характеристиці процесуального порядку здійснення спеціального судового провадження, починаючи від подання прокурором відповідного клопотання та завершуючи ухваленням судового рішення. Розкрито особливості забезпечення права на захист, порядку повідомлення обвинуваченого про судовий розгляд та участі захисника у провадженні. Автор досліджує специфіку дослідження доказів і роль суду у забезпеченні законності та справедливості розгляду справи за відсутності обвинуваченого. Окремий підрозділ присвячено судовим рішенням, що ухвалюються під час спеціального судового провадження, їх поняттю, ознакам та класифікації. Також проаналізовано порядок оскарження таких рішень та гарантії реалізації права на перегляд вироків, постановлених у порядку *in absentia*. У результаті автор формулює низку пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання підстав, умов і процесуального порядку здійснення спеціального судового провадження.

Третій розділ «Удосконалення порядку здійснення спеціального судового провадження» присвячений питанням удосконалення порядку здійснення спеціального судового провадження (*in absentia*). У ньому автор досліджує міжнародний досвід правового регулювання кримінального провадження за відсутності обвинуваченого та аналізує законодавство низки європейських держав. Особливу увагу приділено порівнянню зарубіжних моделей *in absentia* із національним кримінальним процесуальним законодавством та можливостям імплементації позитивного іноземного досвіду в Україні. Розкрито особливості забезпечення прав обвинуваченого в міжнародній практиці та механізми досягнення балансу між інтересами правосуддя і дотриманням прав людини. Автор також визначає основні проблеми функціонування інституту спеціального судового провадження в Україні в умовах воєнного стану. Значна увага приділена обґрунтуванню напрямів підвищення ефективності здійснення такого провадження шляхом удосконалення законодавчого регулювання, організаційних механізмів та матеріально-технічного забезпечення судової системи. Запропоновано заходи щодо посилення гарантій права на захист, підвищення рівня професійної підготовки учасників кримінального провадження та гармонізації національного

законодавства з міжнародними стандартами. Окремо обґрунтовано доцільність створення Реєстру спеціалізованих захисників для участі у провадженнях *in absentia*. Загалом розділ містить комплекс пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності та справедливості спеціального судового провадження в Україні.

Висновки дисертації загалом корелюють із поставленими завданнями дослідження та відображають основні результати наукового пошуку. У них підсумовано результати комплексного дослідження спеціального судового провадження (*in absentia*) та обґрунтовано його важливе значення для забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності. Автор узагальнює історичний розвиток цього інституту, визначає його правову природу, функціональне призначення, а також підстави, умови та особливості процесуального порядку здійснення. Значну увагу приділено аналізу міжнародних стандартів і зарубіжного досвіду, що дало змогу сформулювати пропозиції щодо вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства. У роботі обґрунтовано необхідність посилення гарантій права на захист, удосконалення механізмів повідомлення обвинуваченого та забезпечення ефективного перегляду судових рішень, ухвалених у порядку *in absentia*. Загалом висновки містять науково обґрунтовані рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності спеціального судового провадження та його відповідності міжнародним стандартам справедливого судочинства.

Дисертація виконана українською мовою, стиль викладу відповідає науковому характеру дослідження, матеріал подано послідовно та логічно.

Таким чином, зміст дисертації відповідає критеріям академічної доброчесності, наукової зрілості й методологічної повноти. Структура роботи забезпечує повноту розкриття теми, а якість оформлення засвідчує належний рівень підготовки здобувача.

Відображення наукових положень в опублікованих працях. Наукові результати, отримані в процесі підготовки дисертаційної роботи, належним чином оприлюднені у відкритому науковому просторі шляхом публікації у фахових наукових виданнях та апробації на науково-практичних заходах. Загалом автором опубліковано: 4 статті, опублікованих у наукових фахових виданнях України і 4 тезах наукових повідомлень на науково-практичних заходах.

Такий обсяг публікацій цілком відповідає вимогам МОН України до оформлення результатів дослідження, засвідчує їх наукову значущість та підтверджує належне представлення основних положень дисертації в академічній спільноті.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Незважаючи на високий науковий і практичний рівень дослідження, дисертація містить окремі положення, які мають **дискусійний або уточнюючий характер**. Вони не знижують загальної цінності роботи, але можуть стати основою для наукової полеміки під час захисту.

1. Так, на с. 17–18 дисертації автор наводить перелік науковців, які досліджували окремі аспекти кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого. Автор обмежився лише перерахуванням прізвищ дослідників, не здійснивши належного аналізу їхніх наукових напрацювань, предметів дослідження та не показавши, які саме конкретні питання вже були розроблені в науці, а які залишилися дискусійними або недостатньо дослідженими впродовж останніх років.

2. На с. 81 дисертації автор зазначає умови здійснення спеціального провадження: 1) вік особи (обвинуваченим є неповнолітній) (абзац перший ч. 3 ст. 323 КПК України); 2) обвинувачення особи у вчиненні певних видів злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КК України (абзац перший ч. 3 ст. 323 КПК України); 3) переховування обвинуваченого від органів суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (абзац перший ч. 3 ст. 323 КПК України); 4) обізнаність обвинуваченого про розпочате кримінальне провадження (абзац третій ч. 3 ст. 323 КПК України). В подальшому він пояснює усі умови здійснення спеціального провадження окрім першого пункту, віку особи (обвинуваченим є неповнолітнім). Не зрозуміла позиція автора, стосовно здійснення спеціального судового провадження відносно неповнолітнього (за умови внесення відповідних змін у КПК України) чи він дотримається позиції, що таке провадження може бути здійснене тільки щодо повнолітньої особи.

3. У підрозділі 3.1 автором проведено аналіз законодавства Боснії і Герцеговини, Хорватії, Грузії, Німеччини, Румунії, Іспанії, Нідерландів, Республіки Молдова та Великобританії щодо регламентації спеціального судового провадження (*in absentia*). Разом із тим дослідження переважно зосереджене на описі нормативних положень відповідних держав без достатнього висвітлення практики їх застосування, ефективності функціонування таких механізмів та проблем, які виникають під час їх реалізації. Унаслідок цього не всі запропоновані автором напрями імплементації зарубіжного досвіду до національного законодавства отримали належне емпіричне підтвердження та можуть потребувати додаткової перевірки з урахуванням особливостей української правової системи.

4. У роботі чимало конструктивних пропозицій стосовно удосконалення законодавства України щодо спеціального судового провадження. Було би позитивним у практичному плані, якщо б запропоновані законодавчі новації були цілісно оформлені та скеровані до наділених правотворчими повноваженнями інституцій нашої держави, чого Романюк Михайло Феодосійович не зробив, чи принаймі, чого не висвітлено у роботі.

Загалом зазначені зауваження відображають власну наукову позицію рецензента, а окремі із них можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час захисту дисертації.

ВИСНОВОК: дисертація Романюка Михайла Феодосійовича «Спеціальне судове провадження (in absentia)» є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які несуть сутнісне теоретичне і практичне значення та вирішують важливе наукове завдання, що має істотне значення для теорії і практики кримінального процесу.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Романюк Михайло Феодосійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

факультету № 1 (з підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України)

Львівського державного університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Ігор ТАТАРИН